گۆران: ڕازەکانی بوون و مرۆڤ و جوانی

بەشی یەکەم

ئەکرەمی میهرداد

شیعر وەکو ژیان شاکارێکی ناتەواوە، بەڵام گۆران شاعیرێک بوو لە لوتکەدا چونکە شیعری بۆ رازی شاکارەکانی بوون و مرۆڤ و جوانی یان بە گشتی بۆ ژیان دەوت.گۆران لە سروشت و زمانەوە بەرەو جوانی دەچوو و ئازادی دەکردە رازی حەقیقەتی ژیان بۆ مرۆڤ و بۆ سروشت.هەمووان دەزانن کە گۆران گەلێک شاکار و داهێنانی لە ئەدەب و شیعری کوردیدا ئافەرین کردووە،بەڵام هەموو ئەو داهێنان و شاکارانەی لە پێناوی مرۆڤدا بووە، بۆیە ئەو وەکو مرۆڤ دەبێتە لوتکەی داهێنان و جوانییەکان.

ئەدەب و هونەر راگەیاندن یان ئاشکراکردنی رازی بوون و هەبوونن، باشترین ڕازی بەرهەمی هونەریش لەناو ڕازی بوون و هەبوونی مرۆڤدا پەیدا دەبن،کە ئەمەش ڕەهەندی تایبەتی و تاکانە دەدات بە شیعر یان هونەر. لەلای گۆران دەبێت لە ڕوانگەیەکی تەواو نوێ تەماشای هونەر بکەین،هەروەکو چۆن دەبێت لەو ڕوانگەیەوە تەواوی ژیان بناسین و ئەم ناسینەش تەنها بەمەبەستی ناسین نییە یان بۆ مەبەستێکی دیکە،بەڵکو لە پێناوی ئەوەدایە کە پەیامی راستینەی شیعر و هونەر ببێتە ئامانج کە ئەویش بەیانکردنی تەواوی حەقیقەتی بوون و ژیانە.ئامانجی شیعر و هونەر لە ڕێگای جوانییەوە،وەکو فکر و سیاسەت و فەلسەفە، هێنانەدی مەبەستێکی دیاریکراو یان ویستراو نییە، بەڵکو کرانەوەی هەموو ڕازەکانی بوون و هەقیقەتە.

ئەمویست دەروون بکردایەوە وەک تۆمار
دەرکەوتایە دنیای جوانتر لە بەهار
دەرکەوتایە،ئاوات هیوا، خەو بینین
پرشنگدار لە ئەستێرەی قوببەی شین
دەرکەوتایە ئەو دنیایە کە شیعری
بێ فرمێسکە و زۆرتر لە فرمێسک ئەگری(هەڵبەستی دەروون)
یان لە زەنگی پەستیدا:
چی یە ئەی رۆحی بێ لێوار و بێ پەی
لە تۆ ناشارەزایی من هەتاکەی؟
چی یە ئەم دەنگە، ئەم ئاوازە دوورە
کە پێ هەڵهێنەری چاوی شعورە
کە دێ پەستم،کە نایە ئارەزووی دڵ
بە دوویا وێڵ ئەبێ مەنزڵ،مەنزڵ
(زەنگی پەستی)

گۆران جیابوونەوە یان دابڕانە لە نەریتی ئەدەبی یان جوانناسی پێش خۆی، کە بێگومان ئەمە بە مانای سەیرکردنی ناشایستە نییە بۆ شیعر و جوانناسی هەتا ئەو کاتە،بەڵکو هونەر لەلای ئەو والاترین و باڵاترین ماڵی هەیە. جوانترین و شایستەترین ماڵی والایی و جوانی ئەوەیە کە بزانین گەوهەری هونەر و داهێنان لە کوێن، کە بێگومان لەلای گۆران لە پرس و ڕازی بوون و هەبووندان.پرسی سەرەکی یان ڕازی ئەدەب و هونەر لەلای گۆران هەمان ئەو پرسەیە کە فەیلەسوفی جوانناسی ئەڵمانی(مارتین هایدگەر) ناوی دەنێت(بون ناسی بونیادی یان حەقیقی). بوون ناسی یان مرۆڤناسی(بێگومان لە ڕێگای جوانناسی و زمانناسیەوە) لەلای گۆران نایابترین و جوانترین داهێنانە کە دەتوانێ ڕامانەکان لە بوون یان بۆ مرۆڤ بەرهەمبهێنێ و ئەمەش بە شێوەیەک دەشیعرێنێ کە تەنانەت مرۆڤە سادەکانیش دەیناسن،چونکە لە حەقیقەت و بوونی مرۆڤ و ئامانجەکانی دوور ناکەوێتەوە، لەبەرئەوەی ڕازی هەبوون و مرۆڤ دەنەخشێنێ.گۆران تەنها لە ڕوانگەی شیعر یان جوانناسیەوە ڕازەکانی سروشت،زمان و ئازادی و مرۆڤ نابینێ(ئەگەر چی هەریەک لەمانە لە خودی خۆیاندا جلیوە مەزن و بەرزەکانی بوونی ڕاستەقینەن).بەڵکو لەوپەڕی دانایی و ڕووناکبیری و داهێناندا ئەم پرس و ڕازانە دەکاتە شاکارەکانی شیعر.

ئەوندە جوان،لەوە جوانتر
لە شنەی بای شەو ڕەوانتر
لە لەرەی پرشنگ،ئاوازە
لە خوڕەی ئاو،شیعری تازە
بە ئاهەنگتر، بەخورۆشتر
بە گوێچکەی دڵ دەنگی خۆشتر
پێی ناز ئەنێ بەسەر ئەرزدا
جوانێ لە بەژنێکی بەرز! (ڕەوتێکی جوان)

یان لە (ئاواتی دووری)دا،بە هەموو بینینە جوانەکانی چاوی چەشنی بازی قەفەس،بەرەو دەنگی دووری یار و خەندەی پڕ ئاهەنگ و نەغمەی نازی شۆخ و شەنگ و زڕەی بازن و هاڕەی هەیاسە، تا دەگاتە بۆنە خۆشەکانی هەناسەی یار پڕ بە سینەی بەتاسە و بۆنی مەمە و وەنەوشە و گوڵ و مێخەک و سمڵ لە درزی سوخمەوە، بەرەو لەمسی تەماسی لەشی نەرم و لەزەتی کۆشی گەرم و مەمکی پڕ چنگ و لیمۆی باخی سنگ و جورعەی ئەبەدی خەیاڵی ماچی لێوی ئاڵ.هەموو ئەمانە مەگەرگۆران بتوانێ بەو پڕی و تەواو جوانیانەوە نەخشینیان بکات، بەڵام مەبەستی ئاواتی دووری هەر تەنها لە بینین و دەنگ و بۆن و تەماسی لەشی نەرمدا تەواو نابێ بەڵکو بە پێی دیدگا و نەریتی گۆران دەبێت تەواوی حەقیقەتی ئەو ئاواتە دوورە بەیانکرێت،کە ئەویش بەمشێوەیە:

ئەی خاتیرانی عومری گوزەشتەم، دەخیلی تۆم:
خنکاوی بەحری دووری نەکەی عەشقی ڕەنجەڕۆم،
جلیوەت لە چاوت ونەبێ
هەرگیز لای تۆ نووستن نەبێ!
چەشنی ئاوێنە، دائیم بنوێنە:
عەشقی قەدیمی یار
تا وەختی ئیحتیزاز

سەرئەنجام عەشقی قەدیمی یار دەبێتە حەقیقەتی تەواو کە فراوانترە لە بینین و دەنگ و بۆ و لەمس،ئەمەش ئەو ڕازە گرنگەیە کە گۆران لە تەواوی شیعرەکانیدا لە بیری ناچێت و ئەوانەی کردۆتە لوتکەی شاکارە شیعرییەکانی.

یان لە (ئافرەت و جوانی) دا بە هەموو جوانییەکانی سروشت و ئافرەتەوە دێتە مەیدانی شیعر و لەوانەش گرنگتر هەمیشە جوانی یار بەرامبەر جوانی سروشت و شیعر و هونەر براوەیە و لەوەش زیاتر ئەوەیە کە دەگاتە لوتکەی ئەو جوانی و داهێنانەی کە دەڵێ:

بەڵام تەبیعەت هەرگیزاو هەرگیز
بێ ڕووناکیە بێ بزەی ئازیز
کام تاسە،کام مەیل، کام چاوەڕوانی
تەلیسماویە وەک هیی دڵداری.
(ئافرەت و جوانی)

بەم شێوەیە گۆران بەهرە و جیاوازیی هونەر و شیعر بالاتر لە هەموو شێوازەکانی دیکەی داهێنان و تەکنیک بۆ مرۆڤ دەنەخشێنێ و ئەوەمان فێر دەکات کە ئایا لە هونەر و شیعردا(جگە لە شیعریەت و جوانناسی،کە بێگومان بە شاکارە گرنگەکانی گۆران ئەژمار دەکرێن) ئێمە دەتوانین پەی بەڕازی مرۆڤبوونی خۆمان بەرین و ئازادی و سەربەخۆییمان لەو ڕازانەدا بدۆزینەوە؟وەڵامی گۆران لە تەواوی شیعرەکاندا ئەوەیە،کە ئێمە دەتوانین ئەم ڕاستیە تەواوە لە دڵی پرس و ڕازی داهێناندا پەیدا بکەین و هەر بۆیەش هونەر و شیعری گۆران پەیوەندی نزیکی بە ئەندێشە و بیرکردنەوە هەیە و شاعیر و هونەرمەندیش لەم زەمینەیەدا دەتوانن بیرمەندو ئەندێشیار بن.

بەڵام ئەوەی لێی ورووژاندم هەستم
ئەو کتێبی شیعرەیە داتە دەستم
گران هەتا دواهەناسەی ژیانم
لە بیرم چێ ئەو جوانەی دای نیشانم
دیوانەکەی (برۆنس) کە نەغمەی شیعری
ئەڵێی کچە پێئەکەنێ،یان ئەگری.
(بۆ کچێکی بێگانە)
یان لە شیعری(بۆ هیوای کوڕم) دا دەڵێت:
چییە توخوا؟چ سرێکە وەها مەحکومی گریانی
کە تۆهێشتا لە غەم ناگەی؟لە مەعنای گریە نازانی
حەقت بوو ئەم هەموو گریانی نامەفهووم و بێ مەعنا
زمانی بەست و تەقریری شکاتت بێ لە دەست دنیا
وەلێ کۆچی ژیان کۆچێکی پڕ سیحر و ئەفسوونە
لەیەک سەرچاوە دووقەترە: یەکێ لێڵە، یەکێ ڕوونە
ئەوەندەی رۆحی مەئیوس و مەلوول تاریک ئەکا دنیا،
ئەوەندەش نوور لە ڕۆحی شادەوە ئەرژێ بە سەریا
کوڕم!هەروەک لە ئوعجووبەی ژیانا بەختی بەد ئەگرێ،
شتێکیش-بەختیاری-پێکەنین گرتوویە چوار دەوری.
یان لە(تاوێ نەگەڕا) دا:
هەیهات،چ بێ میهر و وەفا دەرچوو نیگارم
حاڵی بە گەرم پرسش ئەکەم، ساردە جوابم
زیاتر سەبەبی عەقڵ و شعورە خەفەتی من
بۆ غەفڵەت و نسیانە هەموو نۆشی شەرابم.

حەقیقەتی شیعر و جوانناسی(نەک مەبەست و ئامانج) لەلای گۆران ناسین و باشتر ناسینی بونیادی بوونی مرۆڤانە و دۆزینەوەو پەیبردنە بە مانا ئایندەکانی ئەم بونیادە.ئەو لە سروشتەوە دەستی پێکرد،بەڵام بە هۆی زمانەوە ماناکانی بوون و هەبوون دەخاتە ڕوو، یان زمان دەباتەوە سەر ڕەسەنی خۆی و لە هەموو سەرپۆش و دەمامکەکانی ئایین و سیاسەت و نەریت و بەرژەوەندی و هێزەکان ڕزگاری دەکات و دەیباتەوە بۆ لای (شیعر) و(جوانی).کە شیعر و جوانی باشترین و جوانترین شێوەکانی بەیانی حەقیقەتی بوون و مرۆڤن، چونکە زمان و شیعر و جوانی ماڵی ڕەسەنی بوونی مرۆڤن.لەلای گۆران زمانی شیعر شێوەیەک لە دەربڕین یان گوزارش نییە، بەڵکو خودی

حەقیقەتی شیعر و جوانناسی(نەک مەبەست و ئامانج) لەلای گۆران ناسین و باشتر ناسینی بونیادی بوونی مرۆڤانە و دۆزینەوەو پەیبردنە بە مانا ئایندەکانی ئەم بونیادە.ئەو لە سروشتەوە دەستی پێکرد،بەڵام بە هۆی زمانەوە ماناکانی بوون و هەبوون دەخاتە ڕوو